

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Олена Куц,
аспірант,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Розкрито сутність та значення процесу управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів, методом PEST-аналізу оцінено вплив політичних, економічних, науково-технічних та соціальних факторів, визначено їх стан та тенденції.

Постановка проблеми. Підготовка та прийняття будь-якого управлінського рішення має спиратися на об'єктивну, повну, актуальну інформацію. Обґрунтованість рішень щодо управління портфелем цінних паперів банку в умовах невизначеності та високого рівня ризику багато в чому залежить від наявності надійних даних щодо стану та тенденцій усієї сукупності чинників, що впливають на інвестиційний клімат, в цілому, та діяльність конкретного банку, зокрема. Отже, формулюванню мети та визначенню завдань інвестиційної діяльності банків має передувати стратегічний аналіз, у процесі якого визначаються умови функціонування та поточне положення банку, прогноуються можливості його розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Процеси управління інвестиційною діяльністю банків стають все більш актуальними з огляду на необхідність визначення її пріоритетів за умов подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи та подальшого економічного відновлення. Окремі теоретико-методологічні аспекти стратегічного управління інвестиційною діяльністю банків розглядаються у роботах таких вітчизняних учених як Грищенко О.С., Дмитренко М.Г., Кльоба Л.Г., Леонов С.В., Майорова Т.В., Парасій-Вергуненко І. М., Пересада А.А., Примостка Л.О., Свічинський М.М. та ін., але не достатньо уваги приділено у них стратегічному аналізу, як складової процесу управління інвестиційною діяльністю банків.

Мета дослідження. Обґрунтувати необхідність стратегічного аналізу, як складової управління інвестиційною діяльністю банку, визначити зовнішні

та внутрішні фактори, що впливають на інвестиційну діяльність банків на ринку цінних паперів, проаналізувати вплив зовнішніх факторів.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці вважається, що на сучасному етапі довгострокове планування, яке зводиться до екстраполяції тенденцій, поступається стратегічному, оскільки останнє представляється як результат дослідження значної кількості зовнішніх та внутрішніх чинників, аналізу тенденцій, що склалися; а саме головне – результатів та можливостей самого господарюючого суб'єкта. Банківська сфера не є винятком, стратегічне управління банківською діяльністю та стратегічне планування, визнано тим інструментом, який у сучасних умовах забезпечує реалізацію місії і стратегічних цілей діяльності банку, в тому числі інвестиційної.

Під час управління портфелем цінних паперів банку, а також у процесі розробки стратегії і тактики інвестиційної діяльності банку важливе місце посідає стратегічний аналіз, який передбачає збір та аналіз інформації, а вже на її основі готуються варіанти стратегічних рішень щодо формування портфелю цінних паперів банку. Основне завдання стратегічного аналізу у даному випадку – забезпечення досягнення поставленої мети інвестиційної діяльності банку, зниження рівня невизначеності прийняття рішень у цій сфері, мінімізація ризику та прогнозування майбутніх тенденцій.

У банківській сфері стратегічний аналіз виявляє тісний взаємозв'язок між стратегічним вибором, який банк може зробити щодо небезпек ринку

інвестування та між можливостями конкурентного середовища, а також власними інвестиційними ресурсами, оперативними можливостями і минулими рішеннями, прийнятими для вибору майбутніх інвестиційних стратегій [2]. Предметом стратегічного аналізу в банках є напрями його функціонування і розвитку, виробничі функції, процеси, ресурси та причинно-наслідкові залежності, які виникають при здійсненні банківської діяльності, а також умови, фактори, можливості та взаємозв'язки зовнішнього (макро-) і внутрішнього (мікро-) середовищ, що забезпечують досягнення стратегічних цілей та виконання визначеної місії [6].

Важливість стратегічного аналізу зростає у процесі розробки та обґрунтування інвестиційних рішень банку що, перш за все, обумовлено високим рівнем динамізму економічної ситуації та ринку цінних паперів, а за сучасних обставин й імовірністю повтору фінансово-економічної кризи. Стратегічний аналіз проводиться з використанням різних методів оцінки і дає можливість отримати необхідну інформацію відносно певного суб'єкта та об'єкта інвестиційного процесу та середовища на визначений момент часу. Сучасна практика стратегічного аналізу налічує достатньо розвинутий методологічний інструментарій досліджень та прогнозування розвитку ситуації. Найбільшого розповсюдження отримали ситуаційний аналіз, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, метод SPACE, модель «5 сил Портера», бенчмаркінг. В цілому вибір та використання того чи іншого методу залежить від мети дослідження, наявної інформації, знань та досвіду фахівця, що їх здійснює, кола чинників, що підлягають оцінці.

Важливе значення для розвитку та забезпечення сприятливих умов для інвестиційної діяльності банків мають стратегія економічного розвитку України, програми соціально-економічного, інноваційного розвитку; стратегія інвестиційної діяльності. На державному рівні визнано, що прискорення економічного розвитку в Україні можливе лише за умов активізації інвестиційних процесів. На державному рівні шукаються інструмен-

ти та засоби вирішення проблем в інвестиційній сфері. Концепцією Державної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки визнано такі шляхи, серед яких виділено необхідність:

- покращання інвестиційного клімату;
- розвитку інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури;
- створення дієвих механізмів державного-приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні;
- розбудови системи підготовки програм і проектів для державного інвестування.

Реалізація цих шляхів позитивно вплине на покращення умов інвестиційної діяльності банків, які до того ж з умов її активізації сприятимуть вирішенню проблеми розвитку інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури. Таким чином, інвестиційна політика України спрямована на створення умов, привабливих для інвестиційної діяльності. Підсумовуючи бальні оцінки політичних чинників отримали суму у 9 балів з максимально можливою 30 балів, з урахуванням вагомості політико-правових чинників отримуємо зважену оцінку у 2,7 бали, що свідчить про наявність суттєвих загроз, обумовлених, перш за все, загостренням політичних протиріч, недосконалою податковою системою.

Відповідно до зважених оцінок найбільш вагомий вплив на інвестиційну політику банків справляють економічні чинники, оскільки у значній мірі саме вони визначають інвестиційний клімат в Україні. З одного боку, поступове відродження економіки України після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. дає надію сподіватися на подальше покращення ситуації в інвестиційній сфері, що позитивно впливатиме на інвестиційну діяльність банків й створюватиме можливості для її активізації, а з іншого боку залишається низка суттєвих загроз, пов'язаних із макроекономічною нестабільністю, низькою конкурентоспроможністю економіки країни на світовому рівні.

З 2010 р. спостерігається позитивна макроекономічна тенденція. Приріст ВВП у 2010 р. становив

19,6%, індекс інфляції знизився майже на 3%, порівняно із 2009 р.; індекс промислового виробництва склав 111,2%, рівень безробіття скоротився на 0,7%, середньомісячна реальна заробітна платня одного працівника зросла на 10,2%. Але не зважаючи на це, обсяг капітальних інвестицій продовжував скорочуватися, за рік він знизився майже на 2%. Позитивні макроекономічні тенденції продовжилися й у 2011 р. За січень-жовтень 2011 р. обсяг промислового виробництва зріс на 8,2% порівняно із відповідним періодом минулого року, індекс споживчих цін за цей період склав 104,2% проти 107,9% 2010 р., середньомісячна реальна заробітна платня одного працівника зросла на 8,3%. З кожним місяцем відбувається зменшення чисельності зареєстрованих безробітних, за 10 місяців 2011 року їх кількість скоротилась більш як на 5%. За досліджуваний період, вперше після фінансово-економічної кризи, спостерігається зростання інвестицій в основний капітал одразу на 21,2%, крім того відмічається зростання частки кредитів банків та інших позик у структурі джерел фінансування інвестицій, якщо у 2010 р. вона становила 12,3%, то за січень-вересень 2011 р. їх частка збільшилася до 15,8%. Все це свідчить про активізацію інвестиційної діяльності банків. Таким чином, ознаки макроекономічної стабілізації у 2010-2011 рр. справили суттєвий позитивний вплив на інвестиційну діяльність в Україні, поживали інвестиційні процеси.

Значні зусилля Національного банку України на даний момент спрямовано на забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку та регулювання ліквідності банків. Задля цього Національний банк України протягом жовтня 2011 р. продовжував проводити виважену політику, розміщуючи депозитні сертифікати, з одного боку, та здійснюючи рефінансування банків, з іншого.

Для підтримки вітчизняної банківської системи та покращення умов діяльності банків, в тому числі в інвестиційній сфері, Постановою регулятора №407, від 30 листопада 2011 р. пом'якшені умови формування обов'язкових резервів банків. До Постанови бан-

ки були зобов'язані перераховувати щодня на окремий рахунок в НБУ 100% суми сформованих обов'язкових резервів, а з 30 листопада поточного року дозволяє перераховувати на окремий рахунок в НБУ 70% суми резервів, а залишок – на кореспондентський рахунок комбанку в НБУ [4]. За оцінками банкірів, це вивільнило 3-3,5 млрд. грн., заблокованих раніше в НБУ [1], що можна вважати позитивним чинником для розвитку інвестиційної діяльності банків в Україні. Не зважаючи на підвищення НБУ норми обов'язкових резервів за короткостроковими коштами і депозитами юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті з 6% до 7,5%, за іншими видами вкладів встановлено низькі норми обов'язкових резервів, зокрема, норматив резервування за довгостроковими коштами і вкладами юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті, а також за коштами, залученими від нерезидентів в інвалюти, встановлено на рівні 2%, норматив резервування за всіма залученими коштами у гривні становить 0%. В цілому політику НБУ на даний момент можна вважати стимулюючою для банків, оскільки вивільнення коштів з резервів сприятиме активізації інвестиційної діяльності банків.

Позитивним також можна вважати зниження облікової ставки НБУ, тобто ставки, за якою НБУ надає кредити комерційним банкам. Протягом 2010 р. облікова ставка НБУ з 10,25% була знижена 3 рази за рік, спочатку до 9,5%, станом на 7.06.2010, через місяць ще на 1%, у серпні 2010 р. вона затвердилася на рівні 7,75% [5]. Така політика спрямована на збільшення пропозиції грошей, збільшує позики та стимулює інвестиційну діяльність банків. Таким чином, тенденції, що мають місце у грошово-кредитній сфері спрямовані на покращення умов діяльності банків й активізації інвестиційних процесів.

Тенденції валютного ринку також впливають на інвестиційні процеси та діяльність банків в Україні. Після суттєвого зростання середньозваженого курсу долару США відносно гривні на 48% у 2009 р., протягом 2010-2011 р., він дещо коливається, але значних стрибків не спостерігається. З початку

року, середній курс гривні коливається на рівні 797-802 грн., тобто незначно, завдяки стабілізаційній політиці НБУ. В цілому політика регулювання валютного ринку України спрямована на формування ефективного механізму функціонування і розвитку внутрішнього валютного ринку, забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в країні, що позитивно впливає на покращення інвестиційного клімату та активізацію інвестиційних процесів.

Інвестиційна політика банків в цілому, та вкладання у цінні папери, зокрема, суттєво залежать від тенденцій фондового ринку. Фондовий ринок України після фінансово-економічної кризи хоча і розвивається, про що свідчить зростання загального обсягу операцій, які у 2010 р. становили 1537,79 млрд. грн., що на 44% вище показника 2009 р., при цьому обсяг операцій на організаторах торгівлі зріс більш як у 3,5 рази (з 36,01 млрд. грн. у 2009 р. до 131,29 млрд. грн. у 2010 р.), але ж фондовий ринок залишається надзвичайно закритим: приблизно 90,0 % усіх операцій на ньому здійснюються в так званому приватному режимі [8]. Значно стримує діяльність банків із цінними паперами і той факт, що частка операцій на організаторах торгівлі в загальному обсязі операцій на фондовому ринку залишається вкрай низькою. У 2007-2008 рр. вона становила 4,66-4,27%, відповідно, у пік фінансово-економічної кризи, яка прийшла на 2009 р., взагалі знизилася до 3,37%. Не зважаючи на її зростання до 8,54% у 2010 р., частка операцій на організаторах торгівлі в загальному обсязі операцій на фондовому ринку залишається низькою, що обумовлює дефіцит цінних паперів, що вільно обертаються на ринку, та операцій з ними, все це перешкоджає встановленню об'єктивної вартості та доходності вітчизняних цінних паперів [3] й ускладнює процес прийняття рішень банків щодо купівлі-продажу цінних паперів, а отже й ускладнює інвестиційну діяльність банків.

Незважаючи на суттєві складнощі в економічній ситуації України, на даний момент економічні умови інвестиційної діяльності значно покращилися після фінансово-економічної кризи, про

що свідчать позитивні тенденції інвестиційної діяльності. Цьому сприяє макроекономічна стабілізація, підвищення ефективності використання інструментів грошово-кредитної сфери, тенденції валютного ринку. Лише слабкий розвиток фондового ринку не дозволяє банкам використовувати увесь свій інвестиційний потенціал. За підсумками економічні фактори отримали 14 балів з 25 можливих, а їх зважена оцінка становила 4,9, що демонструє найкращий показник серед усіх досліджених чинників, враховуючи їх найбільшу важливість.

Інвестиційна діяльність банків, в тому числі, залежить від довіри до банків дрібних інвесторів. У сучасних умовах відбувається посилення ролі населення в акумуляції фінансових ресурсів у банківській системі для активізації інвестиційних процесів, що обумовлює необхідність стимулювання збільшення депозитів фізичних осіб і стає вкрай важливим для фінансового забезпечення розвитку економіки країни. Досягти збільшення депозитів фізичних осіб можливо лише за умов підвищення якості життя населення, рівня їх доходів, оптимізації структури споживання, стабілізації цін на споживчі товари та послуги, зменшення безробіття. Саме ці чинники формують групу соціальних індикаторів, які впливають на інвестиційну політику банків й певним чином впливають на інвестиційний клімат.

Негативні демографічні тенденції все більш загрожують подальшому розвитку внутрішнього ринку, зниження попиту на окремі товари та послуги у майбутньому негативно відобразиться на діяльності багатьох підприємств майже усіх галузей, а для активізації інвестиційних процесів вкрай необхідним є поживлення внутрішнього ринку та систематичне зростання попиту на продукцію вітчизняних виробників. Крім того, як вже було відмічено, в Україні хоча й відбувається зниження рівня безробіття після фінансово-економічної кризи, але більш як 8% активного населення України є безробітними, а значить не отримують належного доходу для збільшення споживання, а тим паче для формування своїх збережень. Не зважаючи на зростання реальної заро-

бітної плати у 2011 р., структура витрат домогосподарств характеризується посиленням домінування споживчих витрат над грошовими, причому 53,5% витрат домогосподарств спрямовується на купівлю продовольчих товарів, 22,2% - на непродовольчі товари, ще 13,5 – оплату послуг, тобто на забезпечення фізіологічних потреб, а на збереження залишається зовсім маленька їх частка. За статистичними даними у середньому на одне домогосподарство в Україні приходилося у 2009 р. 85,55 грн. на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків, у 2010 р. ця сума зросла лише на 9 грн. або на 10,6%. В цілому ця стаття витрат у грошових витратах домогосподарств складала лише 3,5-3,4% у 2009-2010 рр., відповідно. За результатами статистичних досліджень виявлено, що лише 21,7-21,8% домогосподарств, у 2009-2010 рр., відповідно, повідомили про даний вид витрат. В середньому на одне домогосподарство, яке здійснювало купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків, витрати за цією статтею склали у 2009 р. 393,34 грн., у 2010 р. зросли на 10,4% до 434,09 грн. Все це дозволяє зробити висновок, що кошти населення є одним із найвагоміших джерел інвестиційних ресурсів банків, і, на сьогоднішній день, задіяні недостатньо. Таким чином, для активізації інвестиційних процесів вкрай необхідним є збільшення депозитів фізичних осіб та зростання сукупного попиту в економіці, а цього можна досягти лише за умов підвищення рівня життя населення, тобто покращення соціально-економічної ситуації.

За результатами оцінки соціальні фактори у підсумки мають негативне значення, що обумовлено нездатністю соціальної сфери формувати потужний інвестиційний ресурс, який у більшості країн світу відіграє значну роль в інвестиційних процесах.

Суттєвий вплив на інвестиційні процеси справляють науково-технічні чинники. Рівень розвитку виробничих сил, стан галузей економіки, темпи науково-технічного прогресу, які визначаються результатами інноваційної діяльності; науково-технічна та матеріально-технічна база визначають обсяги необхідного фінансування, отже стан та роз-

виток окремих підприємств та плани їх оновлення, модернізації, рівень виконання та обсяги наукових й науково-технічних робіт прямо впливають на попит на інвестиційні ресурси. Оскільки сучасна інноваційна політика держави спрямована на орієнтацію економіки України на інноваційну модель розвитку, що потребує удосконалення інноваційної інфраструктури, підготовки кадрів в інноваційній сфері, належного матеріально-технічного забезпечення, потреба в інвестиціях надалі зростатиме, що в цілому позитивно впливатиме на перспективи інвестиційної діяльності банків. Таким чином, за результатами оцінювання впливу науково-технічних чинників на інвестиційну діяльність банку отримано 16 балів з 20 можливих, а зважена оцінка становила 2,4.

У підсумку за всіма групами факторів сума балів становить 36 зі 100 можливих, а зважена оцінка – 9,4. Все це свідчить, що незважаючи на позитивні зрушення в економічній та науково-технічній сфері, намагання реалізувати обрану стратегію інноваційно-інвестиційного розвитку економіки країни, залишається багато стримуючих чинників, які гальмують інвестиційні процеси та стримують інвестиційну діяльність банків. Перш за все вони пов'язані із непривабливим інвестиційним кліматом, напруженістю у соціальній сфері, політичними негараздами, недосконалістю податкової політики, проблемами розвитку фондового ринку.

ВИСНОВОК

Прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень у банках суттєво залежить від наявної інформаційної бази. У процесі розробки стратегії і тактики інвестиційної діяльності зростає роль стратегічного аналізу, одним з напрямів якого є дослідження та оцінка факторів зовнішнього середовища, яке під час наведеного аналізу було здійснено методом PEST-аналізу. Його результати можуть бути використані під час оцінки портфелю цінних паперів, в процесі інвестиційної діяльності, вони є важливими для визначення стратегії поведінки банків на фондовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. В українських банків завелися зайві грошики/[Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://bnbnews.com.ua/news/economy/v_ukrainskih_bankiv_zavelisya_zayvi_groshiki_2944/>.
2. Грищенко О.С. Визначення сутності стратегічного управління інвестиційною діяльністю банків/[Електронний ресурс]. — Режим доступу:
3. Загальний огляд фондового ринку за січень – жовтень 2011 року/[Електронний ресурс]. — Режим доступу:<<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=95763>>.
4. НБУ підвищив норми резервування для банків за короткостроковими депозитами в іновалюті/[Електронний ресурс]. — Режим доступу:<<http://economics.unian.net/ukr/detail/110425>>.
5. Облікова ставка Національного банку України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580>.
6. Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / І.М. Парасій-Вергуненко; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана». — К., 2009. — 32 с. — укр.